Голові разової спеціалізованої вченої ради PhD 17305
Хмельницького національного університету
доктору економічних наук, професору
Любохинець Ларисі Сергіївні

ВІДГУК

офіційного опонента - доктора економічних наук, професора,
завідувач кафедри економіки підприємництва
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Филюк ГалиниМихайлівни
на дисертаційну роботу **Соломка Дениса Володимировича** на тему
«Інструменти підтримки розвитку малого підприємництва на сільських територіях» для здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 07 «Управління та адміністрування» за спеціальністю 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»

Актуальність теми дисертації та її зв'язок з науковими програмами, планами, темами.

Актуальність теми дисертаційної роботи Дениса Володимировича Соломка «Інструменти підтримки розвитку малого підприємництва на сільських територіях» визначається потребою сільських територіальних громад України обґрунтовано обирати заходи підтримки місцевого бізнесу в умовах обмежених ресурсів. Відплив працездатного населення, звуження можливостей зайнятості в сільському господарстві та порушення усталених господарських зв'язків унаслідок війни загострили для громад питання збереження робочих місць і джерел доходів населення. За цих обставин особливого значення набуває здатність громади визначити, які види підприємницької діяльності мають перспективи на її території та які перешкоди потребують першочергового усунення.

Вважаю обґрунтованим розгляд цієї проблеми саме на рівні сільської територіальної громади. Навіть за подібної ресурсної бази умови ведення бізнесу в різних громадах можуть істотно відрізнятися. В одній громаді започаткування власної справи стримує брак фінансування, в іншій можливості розвитку вже діючих підприємств обмежує доступ до ринків збуту або недостатній розвиток місцевої інфраструктури. За таких відмінностей однакові заходи підтримки матимуть різну результативність. Тому науково значущим є питання про критерії, за якими органи місцевого самоврядування можуть обрати інструменти підтримки відповідно до умов конкретної території.

Окремої уваги заслуговує врахування в дисертації перспектив несільськогосподарського підприємництва. Скорочення зайнятості в аграрному секторі підвищує значення тих видів діяльності, які розширюють можливості працевлаштування сільських жителів і зменшують залежність доходів домогосподарств від кон'юнктури аграрного ринку. Для обґрунтування місцевих програм підтримки важливо з'ясувати, які ресурси

громади вже задіяні в господарській діяльності, а які залишаються невикористаними і з яких причин. Саме розмежування наявності ресурсів та ступеня їх фактичного використання дає підстави для змістовної оцінки підприємницьких можливостей території.

З огляду на викладене, вважаю тему дисертації Д. В. Соломка актуальною як у науковому, так і в прикладному аспектах. Її наукова значущість полягає в потребі обґрунтувати зв'язок між оцінкою підприємницького потенціалу громади, виявленими бар'єрами та вибором відповідних інструментів підтримки. Практична значущість зумовлена потребою сільських громад визначати пріоритети місцевих програм розвитку підприємництва й спрямовувати обмежені ресурси на подолання тих перешкод, які найбільше стримують створення та розвиток малого бізнесу на їхній території.

Дисертаційня виконана відповідно до тематики науково-дослідних робіт Хмельницького національного університету. У межах науково-дослідної теми «Формування стратегії забезпечення економічної безпеки підприємства» (номер державної реєстрації 0125U003350) здобувач обґрунтував профільно-орієнтований підхід до диференційованого добору інструментів підтримки розвитку малого підприємництва на сільських територіях залежно від підприємницького потенціалу та бар'єрного профілю конкретної сільської територіальної громади. У межах науково-дослідної теми «Стратегізація управління потенціалом підприємницьких структур у післявоєнній відбудові економіки України на засадах інноваційності» (номер державної реєстрації 0125U003292) здобувач розробив науково-методичний підхід до оцінювання підприємницького потенціалу сільських територіальних громад. Підхід передбачає розмежування показників наявності ресурсів і рівня їх використання, що дає змогу виявляти невикористані резерви розвитку підприємництва. Автор також обґрунтував рекомендації щодо визначення стратегічних пріоритетів підтримки малого підприємництва з урахуванням потенціалу та бар'єрного профілю громад, активізації інноваційних підприємницьких ініціатив і консолідації ресурсів для реалізації спільних інвестиційних проєктів у процесі післявоєнної відбудови економіки України.

Оцінка змісту дисертації. Ступінь обґрунтованості та достовірності її наукових положень, висновків та рекомендацій. Відповідність змісту анотації основним положенням дисертації.

Дисертаційна робота Д. В. Соломка «Інструменти підтримки розвитку малого підприємництва на сільських територіях» містить анотації українською та англійською мовами, вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел і додатки. Структура роботи відповідає логіці розв'язання поставленого наукового завдання. У першому розділі здобувач обґрунтовує, які характеристики сільської громади визначають її підприємницький потенціал, у другому досліджує бар'єри, що перешкоджають реалізації цього потенціалу, та оцінює наявні інструменти підтримки. У третьому розділі результати обох етапів поєднано в методичному підході до вибору інструментів підтримки для конкретної

громади. Така побудова дає змогу простежити зв'язок між теоретичними положеннями й рекомендаціями, адресованими органам місцевого самоврядування.

У вступі здобувач обґрунтував актуальність теми, визначив мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, охарактеризував його методичну та інформаційну базу. Розкрито зв'язок роботи з науково-дослідними темами Хмельницького національного університету, сформульовано положення наукової новизни, наведено відомості про особистий внесок автора, апробацію, публікації та практичне використання результатів. Позитивно оцінюю постановку дослідницької проблеми. Здобувач пов'язує результативність підтримки малого підприємництва з тим, наскільки обрані інструменти відповідають можливостям конкретної території та перешкодам, із якими стикаються підприємці. Відповідно сформульовано й дослідницькі завдання, виконання яких передбачає оцінювання обох складових.

У першому розділі розкрито теоретико-методичні основи підтримки розвитку малого підприємництва на сільських територіях. На основі аналізу еволюції теорій підприємництва здобувач простежив розширення наукових уявлень про роль підприємця в економічному розвитку. Найбільш вагомим для подальшого дослідження вважаю поєднання положень інституціональної теорії з територіально орієнтованим підходом до розвитку громад. Це дало авторові підстави врахувати вплив формальних правил, довіри та місцевої кооперації на здатність жителів громади започатковувати й розвивати власну справу. Уточнене поняття «підприємницький потенціал сільської громади» охоплює ресурсні, людські, інституційні, інфраструктурні, соціальні та інноваційні можливості території. Методичне значення цього положення полягає в тому, що виокремлені складові надалі слугують основою для побудови системи показників оцінювання потенціалу громади та ступеня його реалізації.

У другому розділі проаналізовано стан, тенденції та умови розвитку малого підприємництва в Україні, систематизовано бар'єри підприємницької діяльності на сільських територіях і досліджено результативність наявних інструментів підтримки. Окремої уваги заслуговує інтерпретація вартісних показників діяльності фізичних осіб-підприємців. Аналізуючи їх динаміку, здобувач урахував зміну порядку статистичного обліку та неповноту адміністративних даних починаючи з 2022 року. Це дало змогу окреслити межі зіставності показників і уникнути необґрунтованого висновку про масштаби скорочення підприємницької діяльності.

Вагомим результатом другого розділу вважаю також оцінювання інструментів підтримки за трьома критеріями – релевантністю, доступністю та дієвістю. Їх послідовне застосування дає змогу встановити, чи відповідає програма потребам підприємців, чи можуть вони фактично скористатися передбаченою допомогою та чи сприяє її одержання подоланню конкретного бар'єра. Для оцінки обґрунтованості висновків важливо, що автор вказує на обмеженість відомостей про фактичні наслідки окремих програм. За таких умов показники фінансування й охоплення учасників характеризують

виконання програми, проте самі по собі є недостатньою підставою для висновку про її економічний результат.

У третьому розділі розроблено методичний підхід до оцінювання підприємницького потенціалу сільських громад і диференційованого добору інструментів підтримки. Принциповим для розв'язання поставленого завдання є розмежування за кожною складовою потенціалу показників наявності ресурсів і рівня їх використання. Виявлений розрив дає змогу визначити, де громада має незадіяні можливості, а побудова її бар'єрного профілю – встановити, які обмеження перешкоджають їх реалізації. Позиціонування громади в матриці «потенціал – бар'єрність» слугує підставою для визначення складу й черговості заходів підтримки, а також можливих джерел їх ресурсного забезпечення.

Прикладну цінність підходу розкриває його апробація на матеріалах трьох сільських територіальних громад Хмельницької області. Для Гуменецької громади, яка посіла сприятливу позицію в матриці, обґрунтовано пріоритет розвитку недостатньо реалізованих інноваційного й туристичного напрямів підприємницької діяльності. Для Маківської громади, віднесеної до зони резерву, першочергового значення набуває подолання демографічного бар'єра, що обмежує використання наявного потенціалу. Для Солобковецької громади, яка зайняла проблемну позицію, запропоновано консолідацію ресурсів для спільних інвестиційних проєктів із залученням зовнішньої підтримки. Наведені приклади засвідчують здатність методики розрізняти громади за характером їхніх потреб і пояснювати вибір пріоритетних заходів для кожної з них.

Ступінь обґрунтованості та достовірності результатів визначається відповідністю використаних джерел і методів конкретним дослідницьким завданням. Інформаційну базу становлять нормативно-правові акти України, матеріали Державної служби статистики України та міжнародних організацій, праці українських і зарубіжних науковців, інформаційні й звітні матеріали територіальних громад, результати власних досліджень автора. Для вивчення структурних змін у малому підприємництві застосовано статистичне групування, порівняння та аналіз рядів динаміки. Для оцінювання потенціалу й бар'єрів використано експертне оцінювання за уніфікованою шкалою, а для обґрунтування рекомендацій – матричний метод і порівняльний аналіз конкретних громад. Такий добір методів є виправданим. Апробація на трьох громадах із різними характеристиками підтверджує придатність підходу для діагностики та вибору заходів підтримки. Оцінювання довгострокового економічного ефекту цих заходів потребує даних про результати їх реалізації.

У загальних висновках послідовно викладено результати, що відповідають поставленим завданням і підтверджують досягнення мети дослідження. Практичне значення розробок конкретизовано відомостями про їх використання Деражнянською міською радою Хмельницької області під час підготовки пропозицій щодо підтримки підприємців у сільських населених пунктах, а також в освітньому процесі Хмельницького національного університету. Анотації українською та англійською мовами відображають

зміст трьох розділів, основні наукові результати та напрями їх практичного застосування.

Загалом вважаю дисертацію Д. В. Соломка цілісною, логічно побудованою та завершеною науковою працею. Основні положення, висновки й рекомендації мають достатній ступінь обґрунтованості. Найвагомішим результатом роботи є встановлення методичного зв'язку між оцінкою підприємницького потенціалу громади, виявленням бар'єрів його реалізації та добором конкретних інструментів підтримки. Завдяки цьому органи місцевого самоврядування отримують основу для обґрунтування пріоритетів місцевих програм розвитку малого підприємництва й розподілу обмежених ресурсів відповідно до потреб території.

Відповідність дисертації вимогам академічної доброчесності.

Рецензування дисертації та аналіз публікацій дисертанта свідчать про дотримання вимог академічної доброчесності. Публікації автора перед друком проходили перевірку на доброчесність згідно з редакційною політикою журналів. У дисертації автор посилається на використані джерела. Дисертаційна робота пройшла перевірку у Хмельницькому національному університеті з використання програмного забезпечення на предмет дотримання вимого доброчесності. За результатами перевірки встановлено відсутність академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження.

Основний науковий внесок Д. В. Соломка вбачаю в обґрунтуванні того, як результати оцінювання підприємницького потенціалу сільської громади та бар'єрів його реалізації можуть слугувати підставою для вибору конкретних інструментів підтримки малого підприємництва. Здобувач послідовно розв'язує три взаємопов'язані питання: які можливості має громада для розвитку підприємництва, що перешкоджає їх використанню та які заходи підтримки відповідають виявленим обмеженням. Завдяки цьому запропоноване в роботі трактування підприємницького потенціалу отримало методичне втілення в системі його оцінювання, а результати оцінювання — практичне застосування у визначенні пріоритетів підтримки.

У дисертації виокремлено вісім положень наукової новизни, розподілених за двома категоріями відповідно до характеру авторського внеску (с. 24-26).

Удосконалено

1. Трактування підприємницького потенціалу сільської громади. Здобувач розкрив його як інтегровану систему ресурсних, людських, інституційних, інфраструктурних, соціальних та інноваційних можливостей, сукупність яких визначає здатність громади формувати, підтримувати й реалізовувати підприємницькі ініціативи. Теоретичне значення такого трактування полягає в урахуванні умов, за яких наявні на території ресурси можуть бути залучені до господарської діяльності. Це розширює предмет підтримки малого підприємництва, охоплюючи поряд із потребами окремих підприємців розвиток взаємодії, інфраструктури та інституційного середовища громади.

2. Науково-методичний підхід до оцінювання результативності інструментів підтримки малого підприємництва. Автор запропонував послідовне оцінювання за трьома вимірами – релевантністю, доступністю та дієвістю. Перший дає змогу з'ясувати, чи відповідає інструмент виявленому бар'єру, другий – чи може підприємець фактично скористатися підтримкою, третій – якою мірою її одержання сприяє подоланню цього бар'єра. Вагомість положення полягає в можливості встановити причину недостатньої результативності програми й визначити, що саме потребує коригування — спрямованість заходу, умови доступу до нього чи механізм його дії.

3. Науково-методичні засади обґрунтування інструментів підтримки розвитку малого підприємництва на сільських територіях. Запропонований профільно-орієнтований добір ґрунтується на оцінюванні підприємницького потенціалу, визначенні бар'єрного профілю та позиціонуванні громади в матриці «потенціал – бар'єрність». Найбільш істотним у цьому положенні вважаю зв'язок між діагностикою та управлінським рішенням. Залежно від позиції громади автор обґрунтовує склад інструментів підтримки, черговість їх застосування та джерела ресурсного забезпечення.

Дістали подальшого розвитку

1. Науковий підхід до трактування еволюції теорій підприємництва. Розвиток наукової думки автор розглядає крізь послідовне розширення уявлень про функціональну роль підприємництва – від поєднання ресурсів і прийняття ризику окремим підприємцем до впливу підприємницької діяльності на структурні зміни та адаптивність економіки. Для предмета дисертації цінність такого узагальнення полягає в обґрунтуванні ролі місцевих інститутів та організаційних форм підтримки підприємництва в диверсифікації економіки сільських територій.

2. Методичне забезпечення статистичного аналізу стану й динаміки малого підприємництва. На матеріалах офіційної статистики здобувач обґрунтував обмеження зіставності вартісних показників діяльності фізичних осіб-підприємців починаючи з 2022 року, пов'язані зі зміною порядку статистичного обліку та неповнотою адміністративних даних. Значення цього результату полягає в уточненні меж економічної інтерпретації відповідних рядів динаміки. Без урахування змін у формуванні показників виникає ризик помилково оцінити масштаби фактичного скорочення підприємницької діяльності та, відповідно, потребу в заходах підтримки.

3. Понятійно-методичний апарат аналізу обмежень розвитку підприємництва на сільських територіях. Здобувач розмежував поняття «проблема», «бар'єр» і «виклик», розкривши їхній причинно-наслідковий зв'язок. Бар'єри систематизовано за природою обмеження, рівнем його виникнення та дії, а також інтенсивністю прояву для різних сегментів сільського підприємництва. Така систематизація допомагає визначити, які види підприємницької діяльності найбільше потерпають від конкретного обмеження та на якому рівні управління доцільно вживати заходів для його подолання.

4. Науково-методичні основи оцінювання підприємницького потенціалу сільських громад. За кожною складовою потенціалу автор запропонував окремо оцінювати наявність відповідного ресурсу та ступінь його використання. Розрив між цими оцінками характеризує невикористаний резерв громади. Вважаю це положення особливо важливим для обґрунтування місцевих програм, оскільки дефіцит ресурсу та недостатнє використання вже наявних можливостей потребують різних управлінських рішень.

5. Обґрунтування організаційних інструментів підтримки малого підприємництва залежно від типу сільської громади. Для громад із дефіцитом капіталу запропоновано консолідацію ресурсів через механізм спільних інвестицій. Для громад із невикористаним потенціалом обґрунтовано добір організаційних форм, які дають змогу залучити наявні резерви до господарської діяльності. Для громад із достатньою ресурсною базою та недостатньо розвиненим інноваційним середовищем визначено доцільність формування локальної інноваційної екосистеми. Це положення конкретизує профільно-орієнтований підхід на рівні організації та ресурсного забезпечення відповідних заходів.

Практичне значення результатів розкриває апробація методики на матеріалах Гуменецької, Маківської та Солобковецької сільських територіальних громад Хмельницької області. Різні позиції цих громад у матриці дали авторові змогу обґрунтувати для кожної з них власну черговість заходів підтримки. Окремим свідченням практичного використання розробок є застосування рекомендацій Деражнянською міською радою під час підготовки пропозицій щодо інформаційно-консультаційного супроводу підприємців, полегшення доступу до ресурсів і розвитку кооперації. Теоретичні та методичні положення дослідження також використано в освітньому процесі Хмельницького національного університету.

Загалом вважаю, що положення наукової новизни достатньо обґрунтовані, а особистий внесок здобувача в їх розроблення чітко окреслений. Теоретичний результат роботи полягає в поглибленні уявлень про підприємницький потенціал громади та умови його реалізації. Найвагомішим прикладним результатом є можливість обґрунтувати, який саме інструмент підтримки доцільний для певної громади, на подолання якого бар'єра він спрямований і які ресурси потрібні для його застосування. Саме ця конкретність визначає цінність розробок Д. В. Соломка для підготовки місцевих і регіональних програм розвитку малого підприємництва.

Значимість результатів дисертації.

Практичне значення дисертаційної роботи Д. В. Соломка «Інструменти підтримки розвитку малого підприємництва на сільських територіях» полягає в розробленні методичних рекомендацій, за допомогою яких органи місцевого самоврядування можуть обґрунтовувати пріоритети підтримки підприємництва з урахуванням умов конкретної громади. Особливо цінним для практики вважаю розмежування двох причин, через які підприємницька ініціатива може залишатися нереалізованою. В одних випадках громаді бракує необхідного ресурсу, в інших – ресурс наявний, однак його використанню

перешкоджають демографічні, інституційні чи інфраструктурні обмеження. Встановлення цієї причини має безпосереднє значення для вибору заходів місцевої програми та обґрунтування потреби у фінансуванні.

До найбільш придатних для практичного застосування розробок належать методика оцінювання підприємницького потенціалу сільської громади, порядок формування її бар'єрного профілю та алгоритм добору інструментів підтримки з використанням матриці «потенціал – бар'єрність». Їх послідовне застосування дає змогу визначити, які можливості території залишаються невикористаними, установити перешкоди для їх реалізації та обґрунтувати склад і черговість заходів підтримки. Самостійне практичне значення має запропоноване оцінювання чинних інструментів за критеріями релевантності, доступності й дієвості. Для розробника програми це означає можливість з'ясувати, чи відповідає захід потребам місцевих підприємців, чи можуть вони скористатися запропонованою допомогою та чи сприяє її одержання подоланню виявленого бар'єра.

Можливості використання методики продемонстровано на матеріалах трьох сільських територіальних громад Хмельницької області. Для Гуменецької громади обґрунтовано доцільність підтримки недостатньо реалізованих інноваційного й туристичного напрямів підприємницької діяльності. Для Маківської громади визначено першочерговість заходів, що враховують демографічні обмеження використання наявного потенціалу. Для Солобковецької громади аргументовано потребу в залученні зовнішніх ресурсів та їх консолідації для реалізації спільних інвестиційних проєктів. Практична цінність такої апробації полягає в тому, що за єдиною процедурою оцінювання для кожної громади отримано окрему рекомендацію та пояснено підстави її вибору.

Використання результатів дослідження в діяльності Деражнянської міської ради Хмельницької області засвідчено довідкою № 12-Д від 5 травня 2026 року. Згідно з наведеними в дисертації відомостями, міська рада застосувала рекомендації здобувача щодо оцінювання підприємницького потенціалу громади, визначення резервів його реалізації та систематизації бар'єрів розвитку малого підприємництва в сільських населених пунктах. Профільно-орієнтований підхід використано під час підготовки пропозицій щодо інформаційно-консультаційного супроводу підприємців, полегшення їхнього доступу до ресурсів, розвитку кооперації та взаємодії суб'єктів малого підприємництва з органом місцевого самоврядування.

Теоретичні узагальнення та науково-методичні розробки здобувача використовуються також в освітньому процесі Хмельницького національного університету, що засвідчено довідкою № 035/80 від 28 вересня 2026 року. Матеріали дослідження застосовуються під час викладання дисциплін «Підприємництво», «Стратегічне управління», «Управління бізнес-процесами», «Антикризове управління» та «Управління проєктами». Освітню цінність мають, зокрема, розглянуті в дисертації приклади громад, на матеріалах яких можна простежити весь процес обґрунтування управлінського

рішення – від аналізу місцевих ресурсів і бар'єрів до вибору організаційної форми підтримки підприємницької ініціативи.

З позиції офіційного опонента вважаю практичну значущість результатів дослідження достатньо обґрунтованою. Їх застосування в роботі міської ради підтверджує придатність авторських рекомендацій для підготовки управлінських пропозицій. Перспективу подальшого використання розробок вбачаю у формуванні й перегляді місцевих та регіональних програм підтримки малого підприємництва, зокрема під час визначення першочергових заходів, обґрунтування потреби у зовнішньому фінансуванні та вибору форм співпраці громади з підприємцями.

Повнота викладення наукових і практичних результатів дисертації в опублікованих працях.

За темою дисертаційної роботи Д. В. Соломка «Інструменти підтримки розвитку малого підприємництва на сільських територіях» опубліковано 7 наукових праць, із них 4 статті у наукових фахових виданнях України та 3 публікації за матеріалами міжнародних науково-практичних заходів. Дві фахові статті та всі три праці апробаційного характеру здобувач підготував одноосібно. Ще дві статті опубліковано у співавторстві. Такий склад публікацій дає змогу простежити як розвиток дослідницького задуму, так і особистий внесок здобувача в розроблення центральних положень дисертації.

Найповніше авторський підхід розкрито у двох одноосібних фахових статтях. У праці «Інноваційно-інвестиційні механізми стимулювання малого бізнесу у сільських громадах» (2025) висвітлено механізми залучення інвестицій та стимулювання підприємницьких ініціатив на рівні громади. Стаття «Підтримка малого підприємництва на сільських територіях: профільно-орієнтований підхід» (2026) безпосередньо присвячена центральному методичному положенню дисертації – добору інструментів підтримки з урахуванням підприємницького потенціалу конкретної громади та бар'єрів його реалізації. Саме оприлюднення цього положення в одноосібній статті вважаю вагомим для оцінки особистого наукового внеску Д. В. Соломка. Дві статті, підготовлені у співавторстві, доповнюють дослідження аналізом ролі цифрового маркетингу в розвитку підприємств торгівлі на місцевому рівні та інституційної підтримки малого бізнесу в регіонах.

Апробація результатів дослідження охоплює три міжнародні науково-практичні заходи. На IV Міжнародному науково-практичному економічному форумі «Підприємництво та стратегічні напрями розвитку бізнес-процесів в умовах глобальних викликів» (Хмельницький, 5-7 грудня 2024 р.) здобувач представив результати дослідження інструментарію державної політики стимулювання малого підприємництва на сільських територіях. На VII Міжнародній науково-практичній конференції «Управління розвитком соціально-економічних систем в умовах невизначеності» (Хмельницький, 1 липня 2026 р.) розглянуто бар'єри розвитку сільського підприємництва та результативність інструментів його підтримки. На III Міжнародній науково-практичній конференції «Science and Society: Interdisciplinary Horizons»

(Стокгольм, Швеція, 21-23 вересня 2026 р.) автор представив результати щодо диференційованого добору таких інструментів. Тематика цих доповідей відображає послідовність дослідження – від аналізу засобів державної підтримки через з'ясування причин їх обмеженої результативності до обґрунтування вибору заходів для конкретної громади.

Зіставлення переліку опублікованих праць із положеннями, винесеними на захист, дає підстави вважати, що основні результати дисертації висвітлено з достатньою повнотою та апробовано у фаховому середовищі. Найбільш переконливо в публікаціях представлено взаємозв'язок між виявленням бар'єрів розвитку малого підприємництва, оцінюванням результативності наявної підтримки та обґрунтуванням її пріоритетів на рівні сільської громади. Одноосібні публікації дають змогу ідентифікувати авторський внесок саме в тій частині роботи, що визначає її наукову та прикладну цінність.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи.

Разом із високою оцінкою наукового рівня дисертаційної роботи слід висловити окремі зауваження та дискусійні положення, які не знижують її загальної наукової цінності, проте можуть бути предметом подальших досліджень і наукової дискусії.

Здобувач обґрунтовано розмежовує релевантність, доступність і дієвість підтримки та звертає увагу на обмеженість даних про фактичні наслідки відповідних програм. Водночас потребує конкретизації порядок оцінювання саме дієвості: за якими спостережуваними змінами та через який час після надання підтримки можна зробити висновок про послаблення певного бар'єра. Наприклад, для програми полегшення доступу до ринків збуту такими ознаками могли б бути укладення підприємцями нових договорів постачання та збереження відповідних каналів збуту після завершення програми. Доцільно було б на прикладі одного інструмента визначити вихідний показник, строк повторного вимірювання та спосіб урахування змін ринкової кон'юнктури. Це зробило б запропонований підхід придатнішим для оцінювання результатів уже реалізованих місцевих програм.

Автор аргументує використання рівних ваг для шести складових підприємницького потенціалу та на с. 166 прямо передбачає можливість перевірки результату за альтернативних наборів ваг. Вважаю, що таку перевірку варто було виконати на матеріалах досліджуваних громад. Найбільш показовою є Маківська громада, інтегральна оцінка якої становить 3,21 бала і є близькою до межі 3,0 бала. Перерахунок за кількома сценаріями дав би змогу встановити, чи зберігається позиція громади в матриці та, що важливіше для практики, чи залишаються обґрунтованими визначені для неї пріоритети підтримки.

На с. 167 кількість суб'єктів підприємництва на 1000 жителів запропоновано використовувати для перевірки одержаної оцінки потенціалу. Водночас на с. 179 низьке значення цього самого показника – 24,4 суб'єкта на 1000 жителів – наведено серед аргументів, що пояснюють низьку оцінку людської складової потенціалу Солобковецької громади. З тексту потребує уточнення, чи вплинув зазначений показник на виставлення бала, чи його

залучено вже після розрахунку для інтерпретації результату. Це розмежування має методичне значення, оскільки використання одного показника і для формування оцінки, і для її подальшої перевірки послаблює незалежність такої перевірки.

Гуменецька, Маківська та Солобковецька громади представляють відповідно перший, другий і четвертий квадранти матриці. Відтак емпірична апробація охоплює три з чотирьох передбачених методикою поєднань. Окремого розгляду потребує третій квадрант, у якому обмежений підприємницький потенціал поєднується з відносно помірними бар'єрами. Для такої громади вибір між нарощуванням ресурсної бази та активізацією вже наявних можливостей є окремим управлінським завданням. Апробація на матеріалах громади цього типу або розрахунковий приклад із чітко зазначеними припущеннями дали б змогу оцінити, наскільки запропонований алгоритм обґрунтовує вибір інструментів і для цієї позиції.

Запропоновані напрями спільних інвестицій конкретизовано за змістом проєктів, потенційними учасниками та можливими джерелами фінансування. Водночас для громади з обмеженим бюджетом принциповим є вибір між кількома прийнятними проєктами, які претендують на той самий ресурс співфінансування. Прикладне значення рекомендацій посилив би порівняльний розрахунок хоча б для двох альтернатив, наведених у таблиці, наприклад локальної переробки продукції та розвитку сільського туризму. Оцінка необхідного внеску громади, майбутніх витрат на утримання та очікуваної кількості місцевих підприємців, які скористаються результатами проєкту, дала б предметні підстави для визначення черговості інвестування.

Висловлені зауваження мають переважно дискусійний характер, не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи, не впливають на достовірність одержаних результатів, наукову новизну та практичне значення дослідження, а можуть бути враховані автором у подальшій науковій діяльності.

Загальний висновок.

Дисертаційна робота Соломка Дениса Володимировича на тему «Інструменти підтримки розвитку малого підприємництва на сільських територіях» є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, у якій розв'язано актуальне наукове завдання – обґрунтовано теоретико-методичні засади та розроблено практичні рекомендації щодо диференційованого добору інструментів підтримки малого підприємництва з урахуванням підприємницького потенціалу сільських громад і бар'єрів його реалізації. Наукова новизна одержаних результатів найповніше виявляється в запропонованому профільно-орієнтованому підході, який дає змогу на підставі оцінки конкретної громади визначати склад і черговість заходів підтримки та джерела їх ресурсного забезпечення. Основні положення дисертації належно обґрунтовані, висвітлені в наукових публікаціях здобувача й апробовані на міжнародних науково-практичних заходах. Практичне значення рекомендацій підтверджується їх використанням у діяльності

Деражнянської міської ради та в освітньому процесі Хмельницького національного університету.

За актуальністю теми, науковою новизною, ступенем обґрунтованості висновків, практичним значенням одержаних результатів і повнотою їх висвітлення у наукових публікаціях вважаю, що дисертаційна робота «Інструменти підтримки розвитку малого підприємництва на сільських територіях» відповідає вимогам пунктів 6-9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та припинення дії рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами), а її автор – **Соломко Денис Володимирович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» у галузі знань 07 «Управління та адміністрування».**

Опонент:
завідувач кафедри економіки підприємства
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
доктор економічних наук, професор,
заслужений економіст України Галина ФИЛЮК

Підпис засвідчую
Вчений секретар НДЧ
КАРАУЛЬНА Н.В.
2026 р.